

Роздуми з приводу 100-річчя Хорольського музейництва

Рец. на: Козлов А.В., Козлов В.А. *Історія Хорольського районного краєзнавчого музею (ХРКМ)*. – Хорол, 2017. – 76 с.

Невелика книжечка, про яку йде мова, є хорошим прикладом дійсно краєзнавчої літератури, коли любителі історії рідного краю фахово пишуть про те, що їм близьке і знайоме. Автори історії Хорольського музейництва Володимир Козлов та Андрій Козлов (батько і син) є вчителями історії, знаними дослідниками минулого Хорольщини, авторами багатьох нарисів і розвідок. Володимир Андрійович був одним із ініціаторів та засновників районного музею у 1995 р., а Андрій Володимирович пізніше працював його науковим співробітником.

Видання приурочене до 100-річчя від заснування першого музею на території Хорольщини і композиційно складається із семи розділів, кожен з яких розповідає про певний етап функціонування музейної справи. Я би сказав, що почасти йдеться про музеї, котрі з перервами діяли у різні часи, з різною ідеологією та відмінними організаційними засадами. Таким чином книжка відображає не тільки діяльність одного закладу, але і розвиток музейної справи та краєзнавчого руху на теренах Хорольського району.

Особисто для мене найцікавішим і найбільш цінним видається перший розділ, тому свою основну увагу зосереджу саме на ньому. Засновником першого музею в Хоролі був відомий краєзнавець і фольклорист Володимир Бірюков (1888-1971). Його краєзнавча діяльність пов'язана передусім з Уралом, однак у 1916 р. Перша світова війна закинула його на Полтавщину. На той час Бірюков вже був організатором одного з перших сільських музеїв за Уралом, закінчив Московський археологічний інститут, що, вочевидь, дало йому необхідні знання для наукової організації історичних експозицій. Цікаво, що про краєзнавця сьогодні існують сторінки у Вікіпедії трьома мовами (у т.ч. й англійською), однак жодна з них не розповідає про його перебування

в Хоролі. Тим не менше з лютого 1916 по серпень 1917 р. він працював у місті як ветеринар одного з козачих полків. У квітні 1917 р. Бірюков організував виставку старожитностей і української народної творчості. Захід користувався значною популярністю, це стало підставою для організації «Народного наукового музею», а виставкові експонати склали основу його експозиції.

Рішення про створення музею було прийняте 9 квітня 1917 р. Показово, що ним мала опікуватися місцева «Просвіта». Це бачиться свідченням наявності відповідної «політичної волі» та необхідних ресурсів. Дуже важливо, що автори розглядуваної книжки детально описали перипетії установчого засідання та змогли відтворити репліки учасників про бачення основних засад діяльності установи. Новий музей бачився як науковий осередок, просвітницький центр, засіб

виховання патріотизму. Зауважу, що думки Володимира Бірюкова про структуру та функціонування закладу залишаються актуальними і сьогодні. Тут, вочевидь, далися взнаки досвід та відповідна освіта краєзнавця:

- організація природничо-історичних та антропологічних колекцій;
- відображення насамперед місцевих особливостей;
- увага до культури представників усіх народностей, що мешкали на теренах повіту;
- функціонування бібліотеки, публікація брошур, путівників, каталогів;
- наявність окремої аудиторії, де б відбувалися лекції, зустрічі, засідання;
- тісна співпраця зі школою, зокрема проведення тематичних екскурсій адаптованих до потреб шкільної програми;
- науковий підхід до формування колекції та наукове опрацювання експонатів, ведення необхідного документообігу.

Знаючи реалії сучасного Хорольського музею, та й багатьох інших подібних провінційних закладів, з певністю можемо констатувати, що Володимир Бірюков випередив свій час більше ніж на століття. Принаймні сьогодні із цих тез майже нічого не працює. Необхідно мати на увазі той факт, що відкриття музею і перші роки його діяльності доводяться саме на період Української революції 1917-1921 рр. Тож вивчення функціонування установи в цей час є актуальним у контексті відзначення її сторіччя. Як фінансувався музей у буремні роки, якою була його відвідуваність, як ставилися до установи різні влади, як сприймали різні прошарки населення? Відповіді на ці питання можуть багато сказати про перебіг революційних подій на місцях, їхню культурницьку та світоглядну складову, запит на українське минуле, тощо. У цьому вбачаю подальшу перспективу досліджень історії музейництва на теренах Хорольщини.

Основну частину книжки автори присвятили радянському та пострадянському періодам. Тут, мабуть найбільш цікавим сюжетом є публікація акту перевірки музею відповідальним працівником Народного комісаріату освіти УСРР (1933 р.). Відповідно до нього установа мала досить потужну експозицію з хорошою колекцією зброї (понад 150 одиниць, у т.ч. козацька гармата, обладунки тощо), картинами відомих художників (Мясоєдов, Ворошилов), етнографічними експонатами, книгами друку Києво-Печерської лаври. Слід гадати, якась частина цих артефактів була зібрана під час організації музею, якась додалась унаслідок більшовицьких конфіскацій. Ця колекція для Хоролу була втрачена у 1937 р., коли місцевий музей було зачинено, а його експонати передано до фондів Миргородського та Лубенського музеїв. Відповідно, під час відновлення

діяльності установи в 1965 р. (як музею при Хорольській школі №2) та у 1995 р. як Хорольського районного краєзнавчого музею доводилося створювати експозицію наново.

Про цю роботу книжка А.В. та В.А. Козлових розповідає досить детально, рясний ілюстративний матеріал робить її таким собі путівником, у тому числі й сучасними відділами музею, візуально знайомить з основними експонатами та стендами. На жаль не можемо сказати, що це знайомство радує. Хорольський музей був і залишається за своєю суттю радянським. Він більше славить досягнення радянської влади, аніж показує життя мешканців краю з усіма його складнощами і приємними моментами. Родзинки та особливості саме Хорольщини ховаються за постатями ударників і ударниць, героїв праці, керівників закладів, партійними та державними нагородами, котрі так само могли б бути присутніми у будь-якому іншому районному музеєві 1980–90-х рр. Період незалежної України також представлено з акцентами на «досягненнях», діяльності місцевої влади, а не на житті простих мешканців району, для яких музей і створювався.

Такий сучасний стан речей ще більше актуалізує значення даної книжки, окрім значного фактологічного навантаження, важливого для дослідників історії краєзнавства, видання дуже добре показує звідки вийшло хорольське музейництво і куди воно прийшло. Розділ про музей у 2005 – 2016 рр. автори завершили наступним чином: «В 2016 р. в рамках підготовки до відзначення 100-річчя з часу заснування музею проведені ремонтні роботи покрівлі даху, замінено лінолеум та інше, хоча і досі не завершена експозиція відділу історії, не устатковано облік і вивчення музейних експонатів».